કારક અભિસંધાન

- એફ. સ્કીનર
- ૧૯૦૪ - ૧૯૯૦
- ઉંદર પર પ્રયોગ

•સ્કીનરના મતે….આપણા વર્તનના નિશ્ચિત ઉદ્દીપકો મેળવવાનું શક્ય નથી.

તો વર્તન શેને આધારે ઘડાય છે?…….. વર્તનને ઘડવું એટલે કે અધ્યયન માટે મહત્ત્વનું પરિબળ ક્રિયાનું પરિણામ / પ્રતિપુષ્ટી/બદલો છે

સાધન રચના

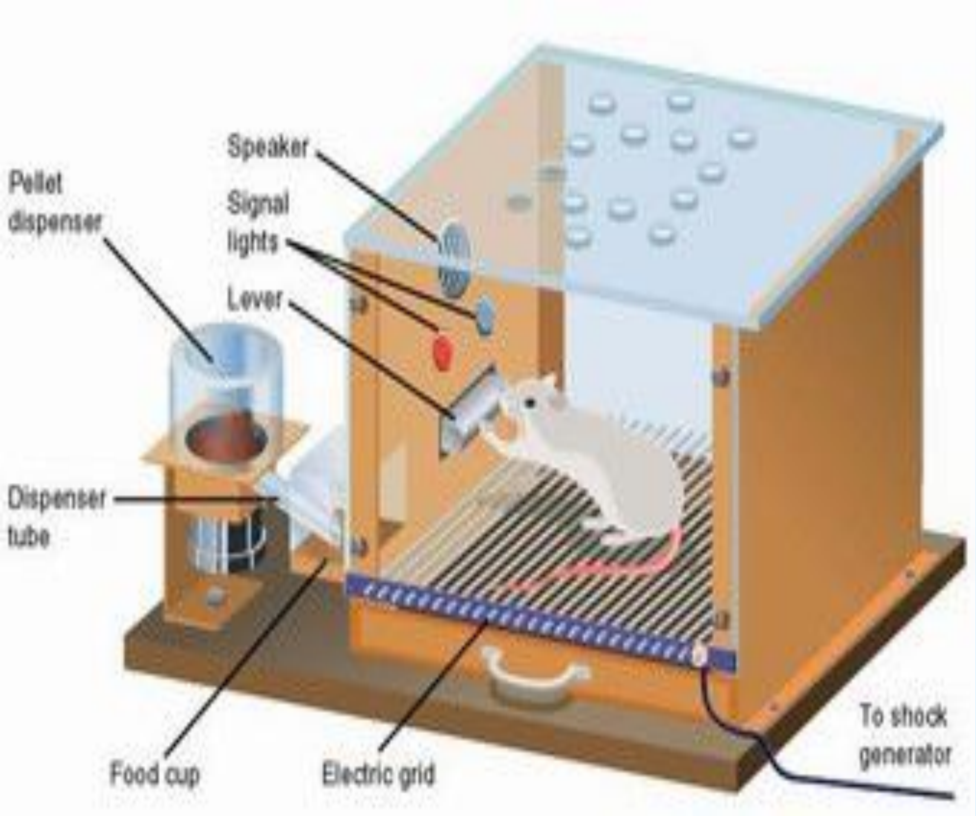

- **સ્કીનર બોક્સ -operant chambers**
- **પેટી**
- **પેટીમાં ઉંદર**
- **પેટીમાં રાખેલી કળ દબાતાં દિવાલ પરનાં કાણાંમાંથી ખોરાકની ટીકડી પડે**

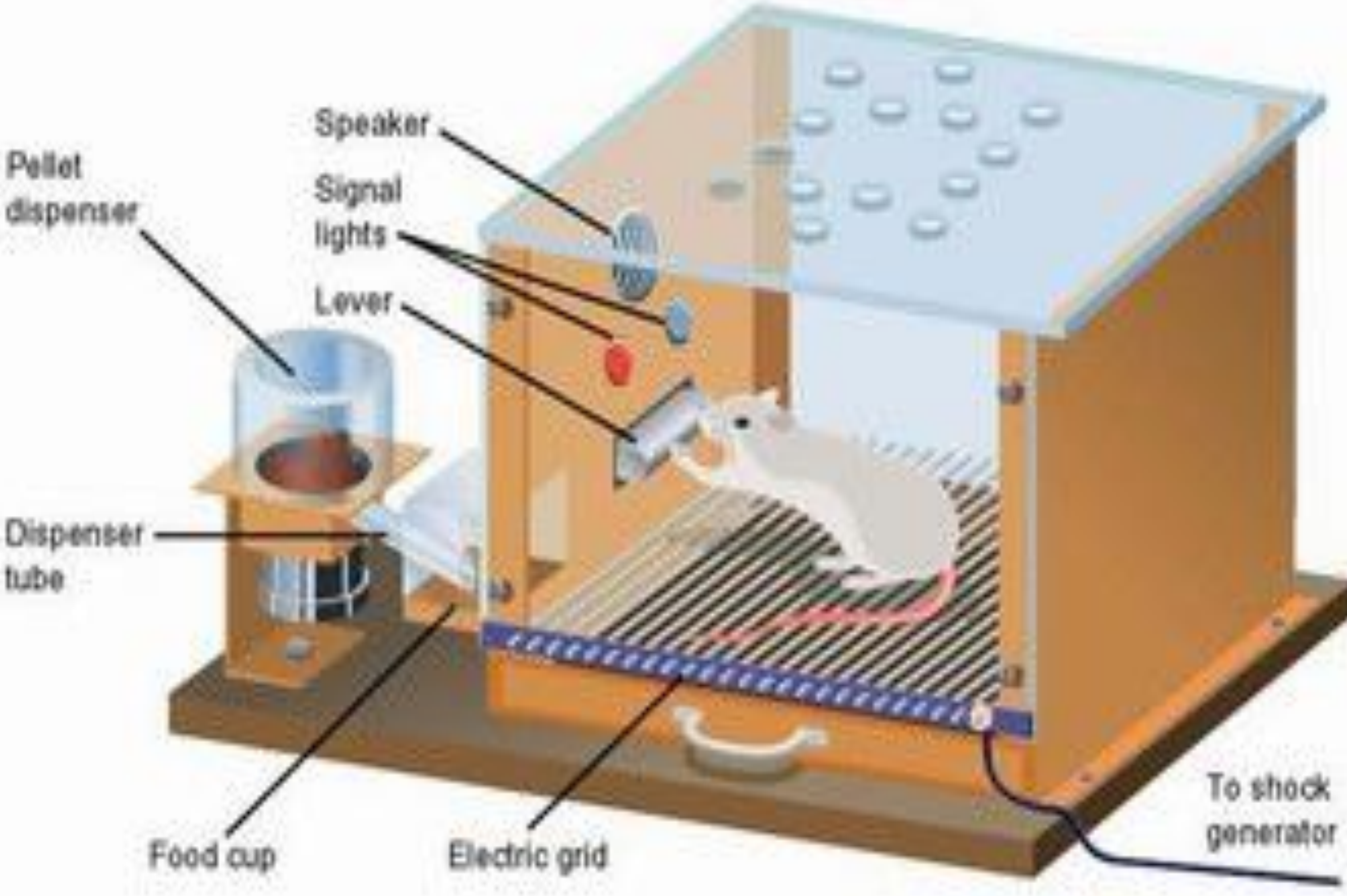

Speaker
Pellet dispenser
Signal lights
Lever
Dispenser tube
Food cup
Electric grid
To shock generator

પ્રયોગ રીત

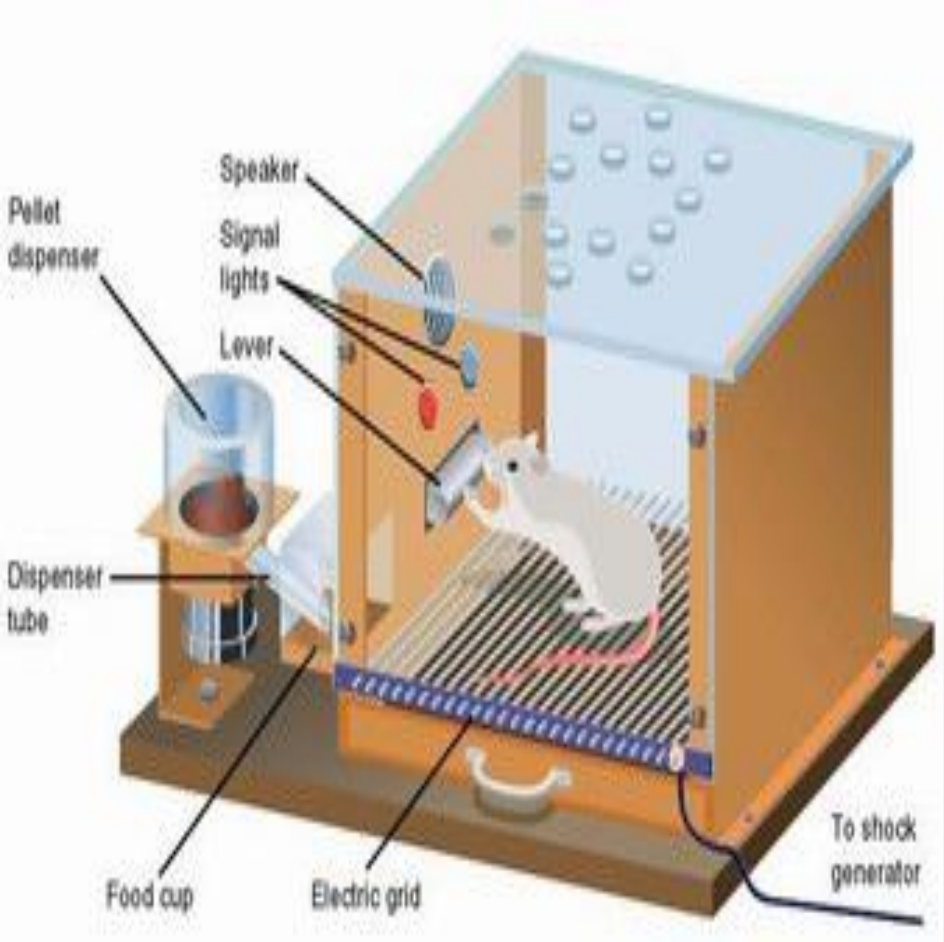

- પેટીમાં ભૂખ્યો ઉંદર
- ખોરાક માટે ફાંફા – દોડાદોડી
- અચાનક પગ કળ પર પડયો
- ખોરાકની ટીકડી પડી
- ટીકડી ખાધી
- ફરી ફરવા લાગ્યો – દાળડી પર અચાનક પગ - ટીકડી પડી
- ધીમે ધીમે દાંડી દબાવવાની ક્રિયા(વારંવારિતા) વધી.
- છેલ્લે ઈચ્છે ત્યારે દાંડી દબાવીને ખોરાક મેળવતો

અહીં દાંડી દબાવવાની ક્રિયા(પ્રતિચાર)નું ખોરાક (પરિણામ) સાથે અભિસંધાન

કારક અભિસંધાનની વ્યાખ્યા

- પ્રાણીના પ્રતિચાર કે ક્રિયાને બદલારૂપ પ્રતિપુષ્ટિ (સુદૃઢક) સાથે જોડી દેવાની ક્રિયાને કારક અભિસંધાન કહે છે.

- નીચેની બે બાબતો ફલિત થાય

- સુદૃઢક (પ્રતિપુષ્ટિ) : જે વસ્તુ કે પદાર્થ (ધ્યેય) ને લીધે પ્રતિચાર (ક્રિયા)ની વારંવારિતા વધે છે તે વસ્તુ કે પદાર્થ (પરિણામ)ને સુદૃઢક કહે છે.

- સુદૃઢિકરણ : સુદૃઢકો દ્વારા શીખનાર પ્રાણીના પ્રતિચારની વારંવારિતા કે વેગ વધારવાની ક્રિયાને સુદૃઢિકરણ કહે છે.

સુદૃઢકોના પ્રકાર

૧. હકારાત્મક અને નકારાત્મક સુદૃઢકો

જેની હાજરીથી સફળ પ્રતિચારની વારંવારિતા વધે તે હકારાત્મક સુદૃઢક.

દા.ત. ખોરાક, પાણી, જાતીય સંતોષ

જેને દૂર કરવાથી પ્રતિચારની વારંવારિતા વધે. તે નકારાત્મ સુદૃઢક.

દા.ત. તીવ્ર પ્રકાશ, તિીવ્ર ઠંડીવદ્યુતનો આંચકો

૨. પ્રાથમિક અને દ્વિતીય સુદૃઢકો

જીવનની મૂળભૂત જરૂરિયાત હોય તે પ્રાથમિક સુદૃઢકો.

દા.ત. ખોરાક, પાણી, જાતીય સંતોષ

જ્યારે પૈસા, પદ, પ્રતિષ્ઠા... કે જેના દ્વારા પ્રાથમિક જરૂરિયાત સંતોષાય છે.
તે દ્વિતીય કક્ષાના સુદૃઢકો

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

- વર્ગખંડ શિક્ષણમાં ....શાબ્દિક સુદૃઢકો.... સરસ, શાબાશ વગેરે
- નોંધપાત્ર સિદ્ધિ મેળવનારને ઇનામ, સર્ટિફીકેટ વગેરે આપીને
- શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિમાં જોડવા માટે સુદૃઢકોનો ઉપયોગ કરાય
- દૃશ્ય –શ્રાવ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરીને.
- હળવો ઠપકો –શિક્ષા પણ ક્યારેક સુદૃઢિકરણનું કાર્ય કરે છે.
- અભિક્રમિત અધ્યયનની પ્રયુક્તિ...એકમને નાના નાના ટૂકડામાં વિભાજન કરીને.....

નોંધ : સ્કીનરે કબૂતરને લડતાં અને ભેગાં રહેતાં શીખવ્યું

સરકસના પ્રાણીઓને વિવિધ કૌશલ્ય આ રીતે જ...

વિશ્વશાંતિ પણ આ રીતે લાવી શકાય